

СТАНОВЛЕННЯ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ШКОЛІ

О.Ю. Балалаєва, старший викладач

Стаття присвячена періоду становлення методики викладання латини в українських і російських ВНЗ на початку ХХ ст. Відродження латинської мови як окремої дисципліни у вищій школі після революції 1917 р. супроводжувалося низкою проблем. Описуються підходи до створення перших навчальних курсів з даної дисципліни для студентів медичних і ветеринарних факультетів, аналізуються концепції підручників і посібників з латинської мови для вищих навчальних закладів.

Латинська мова, методика, підходи, навчальні видання.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Навчання латинської мови як іноземної має багатовікову історію, яка триває понад п'ятнадцять століть і заслуговує на окреме дослідження. Хронологічне обмеження в аналізі даної проблеми (початок ХХ ст.) зумовлене недостатнім рівнем вивченості періоду становлення методики навчання латинської мови у вітчизняній професійній освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нечисленні дослідження з історії викладання латини в українських і російських ВНЗ стосувалися, в основному, гуманітарних спеціальностей: проблеми відродження латинської мови як загальноосвітньої дисципліни в Росії досліджувалися Н. Л. Кацман [4]; історичні аспекти зіставного методу у теорії і практиці викладання латини на класичних відділеннях університетів, розвиток та сучасний стан методики навчання нормативних граматичних курсів класичних мов в Україні висвітлювалися у працях В. М. Шовкового [16]. Побіжно торкається питань історії викладання латини в медичних ВНЗ О. М. Беляєва [2].

Мета статті – дослідити процес становлення методики викладання латинської мови на факультетах природничого профілю українських і російських вищих навчальних закладів у першій половині ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. У добу Середньовіччя і Відродження в навчальних закладах Європи домінувала латинська мова, за якою було закріплено статус міжнародної мови науки. Як зазначає В. М. Шовковий, у той час при вивченні латини застосовувалися інтуїтивний та імітаційний методи. Перший полягав у тому, що викладання предмету повністю здійснювалося латиною, і учневі доводилося здогадуватися про зміст викладеного; другий зводився до наслідування зразків античної літератури [16].

Вивчення латинської мови відбувалося як на заняттях із цієї мови, так і стихійно – у процесі повсякденного мовлення та під час опанування інших дисциплін, адже саме латиною здійснювалося викладання в усіх навчальних закладах Європи.

На межі XVI – XVII ст. Ратихій (В. Ратке) запропонував замість механічного запам'ятовування мовного матеріалу принцип свідомого навчання латини, який передбачав переклад рідною мовою як основний засіб семантизації тексту. Перекладні методи панували у навчанні латини до XX ст., у тому числі і у вітчизняних гімназіях (хоча на початку століття робилися спроби запровадити у навчання латини і методи, що застосовувалися при викладанні живих розмовних мов – прямий, натуральний, наочний).

За часів Російської імперії латина належала до обов'язкових предметів гімназичного курсу, по успішному закінченні якого можна було продовжити навчання в університеті. Після революції 1917 р. викладання класичних мов у середній школі було скасовано.

Як навчальна дисципліна латинська мова з'являється майже одночасно в 20-30 рр. у медичних інститутах, на філологічних і історичних факультетах університетів, педагогічних інститутів. У Київському медичному інституті курс латини починає викладатися з 1924 р., у Першому Московському медичному інституті – з 1927 р., Першому Ленінградському медичному інституті – з 1930 р., Московському інституті філософії, літератури, мистецтв – з 1934 р.

Разом із появою нової дисципліни перед викладачами постали суттєві проблеми. Зауважимо, що латинська мова як самостійний предмет не вивчалася в дореволюційних медичних і ветеринарних навчальних закладах та факультетах університетів – на них приймалися особи, які склали обов'язковий іспит із гімназичного курсу латини, цілком достатнього не тільки для оволодіння медичною термінологією, а і для написання наукових праць. Сучасні абітурієнти вже не мали базової підготовки з латинської мови, а нових підручників і посібників для студентів вищих навчальних закладів не було. Це негативно позначалося на навчальному процесі, особливо в медичних закладах, де опанування фахових предметів – анатомії, фармакології, клінічних дисциплін неможливе без знання латинської термінології. Тому викладачі профілюючих кафедр починають самостійно викладати студентам елементарні основи медичної латини (в Першому Московському медичному інституті – професор кафедри нормальної анатомії П. І. Карузін, у Київському ветеринарно-зоотехнічному інституті – професори кафедри нормальної анатомії ссавців та птиць Ф.О. Цешківський, Г.Н. Сперанський).

Перші спеціалізовані підручники з латинської мови для медиків і ветеринарів вийшли друком наприкінці 20-их років. Державний

науково-методологічний комітет Наркомосвіти «дозволив до вжитку по медичних та ветеринарних закладах» українськомовний підручник латинської мови М. С. Сокола (1928) [12], який із деякими змінами витримав 5 видань (останнє – в 1938 р.). Крім елементарного курсу з латинської граматики, він містив назви деяких хвороб та їх симптомів, короткі відомості з рецептури та медичний латинсько-російсько-український словник. Після порції теоретичного матеріалу наводився своєрідний лексичний мінімум – речівники, прикметники тощо; із вправ пропонувалися лише «приклади для перекладу».

Концептуально інший підхід до курсу латини був представлений у підручнику С. О. Бельського за редакцією П. І. Карузїна (1929). Як зазначено у передмові, «метою цієї праці було дати посібник для студента-медика і молодого лікаря з латинської мови, причому укладач виходив із бажання представити коротко повний огляд латинської граматики з вправами і хрестоматією із Цельса» [1:6]. Принципово новий підручник, аналогів якому ще не було у вітчизняній методиці, складався з чотирьох розділів: «У першому розміщена морфологія з вправами і завданнями, у другому – вибрані параграфи синтаксису стосовно хрестоматії, у третьому – хрестоматія з керівними граматичними коментарями, а також добірки висловів, цитат, приказок <... Беручи до уваги, що більшість учнів знайомиться з латинською мовою без викладача, довелося дати відповіді всіх вправ, завдань і літературний переклад статей з хрестоматії російською мовою» [1:7]. Крім відповідей і перекладу текстів хрестоматії четвертий розділ містив статтю «Про правильне написання і вимову медичних термінів» та латинсько-російський словник.

Методичною новацією було розміщення в підручнику граматичних завдань (*провідняти іменники, прикметники, дієслова, визначити граматичні форми дієслова тощо*) та відповідей до них. Для порівняння: за свідомством Н.Л. Кацман, навчальні видання з латини для спеціальностей гуманітарного профілю до 60-их (!) років не містили жодних граматичних вправ, лише тексти для читання та перекладу [5].

У 30-их роках курс латинської мови був офіційно введений в усіх медичних і ветеринарних вишах; при університетах й інститутах починають створюватися кафедри латинської мови; виходять друком посібники Є.М. Арбатського, І.В. Вікторова, А.А. Вільде.

У 1937 р. колектив авторів кафедри латинської мови Київського медичного інституту видав підручник «Латинська мова: Підручна книга з хрестоматією для медвишів» (за загальною редакцією М.С. Спірова), в якому наголошувалося на необхідності поглибленого вивчення майбутніми медиками латинської мови в органічному зв'язку з анатомічною номенклатурою та іншими медичними

дисциплінами [9]. А у 1938 р. той же авторський колектив видав російськомовний «Учебник латинского языка для студентов медицинских и фармацевтических вузов и врачей», що одержав першу премію на конкурсі підручників Наркомату охорони здоров'я СРСР. Результатом багаторічної роботи одного із співавторів цих видань М.Ф. Кніповича стала дисертація «Методика преподавания латинского языка в медвузах» (1947) – перше дослідження з даної тематики, за яке автор здобув учений ступінь кандидата філологічних та педагогічних наук одночасно.

У повоєнні роки виходять нові посібники для медичних і ветеринарних спеціальностей Б.О. Мазікова, С.П. Некрасова, М.В. Такжина, перевидаються довоєнні. У передмові до видання «Краткий курс латинского языка: для высших ветеринарных учебных заведений», Б.О. Мазіков зазначає, що потреба в посібнику з латини гостро відчувається як студентами, так і викладачами. При розробці лексики автором використовувалися основні анатомічні, терапевтичні та фармакологічні терміни, вживані у ветеринарії. Слабкою ланкою посібника була типова для тогочасних видань система завдань, яка зводилася до вправ «у читанні, писанні та перекладі» [10].

Водночас велася ґрунтовна робота із навчально-методичного забезпечення курсу латинської мови для вищих гуманітарних навчальних закладів. Золотий фонд методики викладання латинської мови становлять праці О.В. Болдирєва, Я.М. Боровського, Л.В. Голоднікова, Н.Л. Кацман, М.Г. Крихацького, В.І. Лободи, В.М. Нікольського, З.О. Покровської, О.М. Попова, С.І. Радцига, І.С. Розенталя, С.І. Соболевського, В.С. Соколова, Л.Л. Спасського, П.М. Шендяпіна, В.Н. Ярхо.

В. С. Соколов одним з перших порушив питання про те, що посібники з латинської мови повинні бути диференційованими і будуватися залежно від профілю ВНЗ [13]. Ці ідеї було розвинуто В.М. Нікольським, який запропонував вивчати латину у зіставному аспекті з іншими мовами, акцентуючи увагу на необхідності розробки системи вправ для підручників і посібників [5].

Новий етап у викладанні латинської мови у ВНЗ починається в 60-их рр. ХХ ст. із появою навчально-методичних праць Н. Л. Кацман, З.О. Покровської, В.Н. Ярхо, В.І. Лободи, які характеризувалися науковим викладом теоретичного матеріалу та побудовою курсу на основі зіставного вивчення латинської, рідної і іноземної мов. В Україні зіставний метод у навчанні латинської мови розробляли Є.І. Скоробагата, Й.У. Кобів [8; 11].

Особливе місце в розробці методики навчання латини належить Н. Л. Кацман, яка порушила питання про необхідність створення концептуально нових підручників і посібників з латинської мови, що мали б ефективні засоби інтенсифікації аудиторних занять

– з одного боку, та засоби керування і контролю самостійної роботи – з іншого. На думку дослідниці, для реалізації цієї мети слід установити оптимально економну послідовність введення мовного матеріалу; розробити систему вправ, які б відповідали цільовим настановам курсу і завданню інтенсифікації навчання; та власне створити засоби, які забезпечуватимуть контроль роботи студентів [7:4].

Звертаючи увагу на прикладний характер курсу латинської мови у ВНЗ та його орієнтацію на професійну підготовку студентів, Н.Л. Кацман доводить диференційовану методику навчання латини.

З точки зору Н.Л. Кацман, «латинська мова як теоретична дисципліна повинна вивчатися на суворо науковій основі і у порівняльно-зіставному плані із залученням даних трьох мов: латинської, російської та західноєвропейської» [7:6]. Цю тезу дослідниця розвинула у відомій праці з методики викладання латини, де теоретично обґрунтувала доцільність свідомо-зіставного методу у навчанні латинської мови та сформулювала його принципи: свідомості навчання, зв'язку змісту із мовною формою, зіставного навчання мовних явищ, використання негативного мовного матеріалу, використання перекладу як основного засобу семантизації, урахування теоретичних і практичних цілей навчання [6:25]. У результаті досліджень із методики навчання латинської мови з'являються підручники із продуманими системами вправ, спеціалізовані не лише за профілем, а й за формами навчання (виходять друком перші посібники з латини для студентів-заочників).

У 50–60 рр. друкуються нові навчальні видання для медиків, найзначнішими з яких є праці В.М. Боголепова, В.С. Гусятинської, Б.Б. Ходорковської, М.Н. Чернявського [3; 4; 15] та спеціалізовані для сільськогосподарських ВНЗ посібники Г.М. Воронкевича, М.М. Голікова, Я.С. Ляндесберга, З.М. Филипович [14].

Висновки. Отже, відродження латини як окремої дисципліни у післяреволюційній вищій школі було викликане вимогами навчального процесу. У першій половині ХХ ст. розробка методичної бази та створення навчальної літератури з латинської мови здійснювалися за двома основними напрямками: для медичних (ветеринарних) та гуманітарних спеціальностей ВНЗ.

Список використаних джерел:

1. Бельский С. А. Учебник латинского языка для студентов-медиков и врачей / С. А. Бельский ; под. ред. проф. 1-го Московского университета П. И. Карузина. — 2-е стереотип. изд. — М.-Л. : Гос. изд-во, 1930. — 173 с.
2. Беляева О. М. Професійно орієнтоване навчання латинської мови студентів вищих медичних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / О. М. Беляева; Ін-т педагогіки НАПН України. — К., 2011. — 21 с.

3. Боголепов В. М. Латинский язык : учебник для медиков / В. М. Боголепов. — М. : Медгиз, 1950. — 296 с.
4. Гусятинская В. С. Практикум по латинскому языку [для мед. вузов] / В. С. Гусятинская. — М. : 1-й Моск. ордена Ленина мед. ин-т, им. М. И. Сеченова, 1962. — 80 с.
5. Кацман Н. Л. Латинский язык как общеобразовательный предмет обучения в России на протяжении XX века / Н. Л. Кацман // Индоевропейское языкознание и классическая филология – XIV : материалы чтений, посвящ. памяти проф. Иосифа Моисеевича Тронского, 21–23 июня 2010 г. : в 2-х ч. / отв. ред. Н. Н. Казанский; РАН, Институт лингвистических исследований. Ч. 2. — СПб. : Наука, 2010. — С. 17—32.
6. Кацман Н. Л. Методика преподавания латинского языка в институтах и на факультетах иностранных языков : [Учеб. пособие для пед. ин-тов по спец. 2103 «Иностр. яз.».]. — М. : Высш. школа, 1979. — 142 с.
7. Кацман Н. Л. Теоретическое обоснование системы учебных пособий по латинскому языку с использованием технических средств : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Н. Л. Кацман. — М., 1975. — 33 с.
8. Кобів Й. У. Роль рідної мови у процесі викладання латинської мови / Й. У. Кобів // Методика викладання класичних мов. Лекції для студентів університету відділу класичної філології. — Львів : Львів. держ. ун-т, 1965. — С. 28—40.
9. Латинська мова: підручна книга з хрестоматією для медвишів / [М. Ф. Кніпович, І. І. Ліхтенфельд, С. О. Смірнов, Л. С. Шелечник]; за ред. проф. М. С. Спірова. — К. : Держмедвидав, 1937. — 304 с.
10. Мазиков Б. А. Краткий курс латинского языка [для высш. ветеринарных учеб. заведений] / Б. А. Мазиков ; под. ред. доц. В. М. Боголепова. — М. : Сельхозгиз, 1946. — 124 с.
11. Скоробогата Є. І. Прийоми пояснення деяких фонетичних і граматичних явищ у процесі навчання латинської мови на англійському відділі / Є. І. Скоробогата // Методика викладання класичних мов. Лекції для студентів університету відділу класичної філології. — Львів : Львів. держ. ун-т, 1965. — С. 41—57.
12. Сокол М. С. Підручник латинської мови для вищих і середніх медичних шкіл / М. С. Сокол. — Х. : Держ. вид-во України, 1928. — 170 с.
13. Соколов В. С. К вопросу о методике и методологии учебников по древним языкам / В. С. Соколов // Вестник древней истории. — 1949. — № 4. — С. 189—197.
14. Филиппович З. М. Пособие по латинскому языку [для с.-х техникумов по специальностям «Ветеринария» и «Зооветеринария»] / З. М. Филиппович. — К. : Урожай, 1964. — 164 с.
15. Ходорковская Б. Б. Учебник латинского языка [для фарм. ин-тов (фак-тов)] / Б. Б. Ходорковская, М. Н. Чернявский. — М. : Медицина, 1964. — 350 с.
16. Шовковий В. М. Історія зіставного методу у теорії та практиці викладання класичних мов / В. М. Шовковий // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Зб. наук. пр. — К. : Вид. центр КНЛУ, 2002. — вип. 23. — С. 101—106.

Стаття посвячена періоду становлення методики преподавания латыни в украинских и российских вузах в начале XX

ст. Возрождение латинского языка как отдельной дисциплины в высшей школе после революции 1917 г. сопровождалось рядом проблем. Описываются подходы к созданию первых учебных курсов по данной дисциплине для студентов медицинских и ветеринарных факультетов, анализируются концепции учебников и пособий по латинскому языку для высших учебных заведений.

Латинский язык, методика, подходы, учебные издания.

Article is devoted to the formative period of teaching Latin in Ukrainian and Russian higher educational establishments in the early twentieth century. Revival of Latin as a separate discipline in higher education after Revolution (1917) was accompanied by many problems. Approaches to creation of the first courses of this discipline for medical and veterinary students are described; the conceptions of Latin textbooks and manuals for institutes of higher education are analyzed.

Latin, methods, approaches, textbooks and manuals.

УДК 378.147:744:004.9

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНІВ РОЗВИТКУ ПРОСТОРОВОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-МЕХАНІКІВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ

А.М. Гедзик, доктор педагогічних наук, професор

Здійснено аналіз можливості оптимізації графічної підготовки майбутніх інженерів-механіків аграрної галузі на основі діагностики розвитку просторового мислення.

Професійно-графічна підготовка, просторове мислення, види графічних перетворень, типологія задач.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Впровадження нових ефективних технологій, що базуються на візуальних засобах кодування та передачі інформації, передбачає одним із завдань сучасної професійної освіти формування просторового мислення в майбутніх інженерів-механіків аграрної галузі, а також пошук і розробку дієвих засобів його розвитку.

Ставлячи завдання цілеспрямованого розвитку у майбутніх фахівців просторового мислення, необхідно періодично фіксувати досягнуті рівні цього розвитку. На основі отриманих даних буде можливо здійснювати корекцію процесу, у якому відбувається розвиток просторового мислення, а при необхідності навіть прогнозувати динаміку можливого розвитку цієї якості у майбутніх інженерів-механіків аграрної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування графічних знань та умінь студентів у вищих навчальних